

BORSI-KÁLMÁN BÉLA

Laikusok iránytűje

GONDOLATOK PELLE JÁNOS LELKEK IRÁNYTŰJE
CÍMŰ DOKUMENTUMREGÉNYÉRŐL¹

*„A tapasztalható világjelenségek mértéke a
szemlélődő fél megismerő képességétől függ”
(Rudolf Steiner)*

E sorok írója, akárcsak az alatt ismertetendő könyv szerzője ama, többé-kevésbé jogosan „nagy”-nak nevezett generáció (kül)tagja, amelynek, igen kevés kivétellel, nem adatott meg, hogy akár a legcsekélyebb jártasságra tegyen szert a szellemtudományokban.

Épp ellenkezőleg, emez, nagyjából 1945 és 1956 között született nemzedék elsőprő többségében úgy szocializálódott, hogy ha nem tiltották is el erőnek erejével az okkult tanoktól, mindenesetre erős, és nem is teljesen alaptalan gyanakvást ültettek el benne mindazon szellemi-ideológiai irányzatokkal szemben, amelyek ellentétesek voltak, vagy annak minősítették őket a marxi-lenini üdvtannal, s nyomában az új „szocialista embertípus”³ kimunkálására tett reménytelen törekvésekkel.

Nem tudom hányan gondolták végig generációs társaim közül, hogy emez eleve kudarcra ítélt, utóbb ’emberarcúnak’ hirdetett ’szocialista kísérlet’ szenvedő alanyai, mondhatnánk laboratóriumi tengeri malacai és ketrecbe zárt kis fehér egerei az egész szocialista (béke) tábor térségében, így hazánkban is leginkább épp *mi* voltunk, e sajnálatos tény minden további elkerülhetetlen következményével. Határainkon innen és túl, az egységesnek, legalábbis összesimulónak tétélezett, valójában *1920 óta* szét-tartó, darabjaira hullt, zátonyra fu(tta)tott magyar nemzet- és társadalomfejlődés minden szegmensében.

E megalapozottnak remélt kiinduló pont rögzítése után most egy kis *múltba-révedésre* kérném föl e recenzió esetleges olvasóit! Szülei, nagyszülei, szűkebb-tágabb rokonsága könyvespolcain nem bukkant-e ő maga is, *mégis*, valamilyen gyanús irományra, penészedő kötetre, vagy egérrágta folyóíratra, amelyeket adott esetben találmra fel is ütött, netán, kimondani/leírni is szörnyű, lopva bele is olvasott? Biztosan akadtak persze olyan esetek is, amikor, kivált ’vonalasabb’ körökben, ilyesmire az ’ősök’ ébersége miatt eleve nem kerülhetett sor (ti. még idejekorán kidobták, vagy beszovalgáltatták az ideológiailag „káros” nyomdai termékeket), ám, gyanúm szerint a ’fordulat éve’ (1948) után, kivált a korai ötvenes években mindnyájunkat megcsapott, a letűnt, ’levitézlett’, egyszer s mindenkorra meghaladottnak tűnt „régii magyar világ” valamilyen avított minősített rekvizituma. Ha másképp nem is, egy-egy korosodó nagynéni vagy nagybácsi nem éppen ’pártszerű’ elszólása, valamilyen pikáris megjegy-

zése formájában, amelyet persze mi, eszmélkedő emberpalántaként, nem igen értetünk, de, ha volt némi sütnivalónk, elgondolkoztatott.

Gondolom nem én vagyok az egyetlen, akit nagymamája⁴ úgy 1952 táján kézen fogva elcipelt az Isten háta megettől Szinérváralján egy távoli rokonhoz – emlékezetem szerint egy Kölcsey-származék, akkor ötven körüli hölgyhöz – akinek előszobájában egymásnak adták a kilincset a lelki vigaszra szoruló kliensek, ő maga pedig, szépvonású arcán és Basedov-kórtól kidülledt szemében az örület hamisítatlan jegyeivel egy hímzett fekete kendővel letakart fénylő burából jövendölt az elsötétített szobában boldog boldogtalannak némi fizetség, vagy természetbeni juttatás ellenében.

Mi tagadás, ez az emlékfoszlány igen halványan pislákol emlékezetemben, még abban sem vagyok biztos, hogy nem Anyám⁵ vitt-e magával Szatmár Németinek nevezett kálvinista fertályában valahova, de a jósnő egzaltált arckifejezése, s különösen mélytűzű fekete szempárja – Bibó István „feszült lényeglátó” kifejezése távoli, esetemben testet öltött előzményeként – örökre beégette magát (mély)tudatomba.

De itt, snitt, a film elszakadt, okkultista ismereteim leragadtak az asztaltáncoltatás komikusnak, komolytalannak és groteszknak érzett képzete körül és sem időm, sem értelmiségi pályám fordulatai nem tették lehetővé, hogy akár egy tapodtat is tovább evickéljek ezen az ismeretlen, aláaknázott területen. Egyetemi jegyzeteim, különösen az ajánlott olvasmányok szövegtengerében persze fel-felbukkant a spiritizmus, a templomosok, rózsakeresztesek, teozófusok, árjozófusok, antropozófusok,⁶ s megannyi más titokzatosnál titokzatosabb társulatok és rejtélyes szellemi irányzatok elnevezése, sőt a szvasztika kifejezés, valamint Ahrimán vészjóló figurája is, mi több még Helène Blavatsky⁷ és Rudolf Steiner (1861–1925) nevét is megjegyeztem, de hogy ezek a tanok, irányzatok, áramlatok, különféle okkultista szervezetek és testületek és „iskolaalapító” személyek és munkásságuk miként függenek össze egymással, arról, az igazat megvallva, nem alakultak ki értékelhető ismereteim, mondhatnám, halvány lila gőzöm sem volt...

Persze a *lényeg* eljutott tudatomig: mindezek a zavarosnak érzékelt szerteágazó tanok és Adolf Hitler tébolyult ámokfutása az európai és a világtörténelemben egy töről fakadnak és – nagyfokú leegyszerűsítéssel – a „végső megoldásban” (*Endlösung*) érik el tető- és végpontjukat. Ami, kétségkívül a Történelem legiszonyosabb szervezett genocídiuma volt – mindmáig, és rettenetes *memento* gyanánt az is marad, az idők végezetéig...

Talán nem szentségtörés azt feltételeznem, hogy – tisztelet a mindig létező nagy kivételeknek! –, legtöbb nemzedéktársam szintűgy nem jutott tovább e felismerésnél és a maga részéről lezártnak tekintette ezirányú baljós stúdiumait...

Hacsak, mint a „Lelkek iránytűje” c. dokumentumregény szerzőjét, Pelle Jánost magánsorsa megpróbáltatásai, eredendő érzékenysége és nyitottsága, bölcsész-kíváncsisága, továbbá a *véletlen* (vakszerencse) nem juttatja egy különös kézirat birtokába, amelynek egy rövid bevezetővel és lényegre törő utószóval ellátott, a Minerva Kiadó gondozásában nyomdafestéket látott szerkesztett változata maga az ismertetendő könyv!

Mert mi is történt Pelle Jánossal és a szakszerűen egybekötött négyszerzős kéz-
irattal?

A szerző nem rejti véka alá: házassága az ezredforduló táján megromlott, majd a 2010-es évek elején fel is bomlott, ő maga pedig mély érzelmi és egzisztenciális válságba került. (Csak zárójelben: ez sem egyedi jelenség, egy alaposabb statisztikai felmérés és szociológiai vizsgálat minden valószínűség szerint kiderítené, hogy a 'nagy generáció' elég kevés tagja úszta meg az embert próbáló szétköltözést majd egy másik partner oldalán való, gyermekeink sorsképletén is nyomot hagyó újrakezdet, s talán még arra is fényt derítene, hogy mindez valamiképpen összeköthető a főntebb szóba hozott fragmentált, s kudarcot kudarca halmozó magyar „fejlődéssel”. Kicsit nyersebben fogalmazva az iránytűjét legalább Trianon óta elvesztett s azt azóta is reménytelenül kereső magyar társadalom és értelmiségi elit állandósulni látszó identitásválságával. S csupán félve pendítjük meg: ennek politikatörténetileg csak újabb következménye a szintén felemássá sikeredett „rendszerváltás/rendszervált(oztat)ás”...)

*

De lépünk még közelebb magához a könyvhöz! Pelle János, amolyan „mindent olvasó” filozféként addig bogarászott a lakásától nem messze fekvő Visegrád utcai *Psyché* nevű antikváriumban, míg baráti viszonyba nem került a két, nála körülbelül egy évtizeddel idősebb tulajdonossal, egy hajdani tanárral és egy volt zszurnalisztával.

Szó szót követett és a két hasonszőrű kallódó magyar entellektüel (egyikük, a korábbi oskolamester utóbb méhészkedésre váltott egy Pest környéki faluban) felajánlotta neki, hogy igen szerény honorárium ellenében a műintézmény „kiszegítő alkalmazottja” legyen. Az ajánlat kapóra jött a válófélben lévő szerzőnek, s bár a „fizetség” nevétségesen kevés volt, legalább az estéli órákat megszokott környezetében, könyvek között tölthette, a menetrendszerű otthoni veszekedések helyett...

Így esett, hogy – talán az antikvárium a telefonkönyvben is szereplő ráutaló elnevezése következményeként – amikor az *Országos Pszichiátriai és Neuroológiai Intézet*, közismert, még 1868-as keltezésű leánykori nevén *Magyar Királyi Országos Tébohyda*, mindközönségesen a „Lipótmező”, vagy *Sárgaház* – népes klientúrájával egyetemben ebek harmincadjára jutott s egy füst alatt könyvtárát is felszámolták – e patinás s közhasznú intézmény valamelyik leköszönő vezetőjének, vagy az Egészségügyi Minisztérium egyik pihent agyú tisztviselőjének épp a *Psyché* antikváriuma ötlött eszébe a szomorú művelet elvégeztetésére.

Más szóval hivatalos megkeresés érkezett: az antikvárium három munkatársa – köztük Pelle János – volna szíves a feleslegessé vált (?) bibliotéka állagát szakszerűen felmérni, s a könyv és folyóirat állományt szortírozni...

A többi már csak következmény: az egyik, kidobásra ítélt kupacban Pelle iskolázott szeme megakadt egy gondosan bekötött vastag irat-paksamétán, amely három kézzel írt szövegtestet és egy gépiratot tartalmazott s a *Lelkek iránytűje* talányos címet viselte. Mivel az anyag rajta kívül senkinek se szűrt szemet, s minden bizonynyal egy kukában végezte, vagy eltűzelték volna, Pelle egy diszkrét mozdulattal válltáskájába süllyesztette, majd magával vitte a Pilis-hegységben lévő vidéki házába. Abba az er-

dőszéli takaros építménybe, amely – az időközben „törvényszerűen” bekövetkezett s hatályossá is vált válóperes bíró(nő)i döntés eredményeként – nyaranta igénybe vett családi üdülőből állandó (kényszer)lakhellyé, valódi *asylum*-má lényegült át, ahol szerzőnk a világtól elvonulva összeszedhette gondolatait és magát s felkészülhetett – úgymond – „új” életére ...

Kicsit érdekesebben fogalmazva: túlélésre rendezkedett be: haja és szakálla hónapokig nem látott se ollót, se borotvát, levelekre, telefonhívásokra nem válaszolt s a közeli KÖZÉRT-be is csupán hetente egyszer, a betevő falatok beszerzése végett zárándokolt el, s a fővárosba is csak akkor utazott fel, ha valamelyik hivatalban valóban halaszthatatlan dolga akadt ... Vagyis, a szó szoros értelmében valódi remetévé vált, anélkül persze, hogy azonnal rádöbrent volna, az ősmagyar (sumér-turáni) mitológia szakrális helyszínei (Dobogókő, Rám-szakadék, stb.) tőszomszédságában.

S hogy miért „érdekes”, mégis, ez a banálisnak ható, számos nemzedéktársunkkal (esetleg többször is) megtörtént lehangoló eseménysor? Nem szeretném, ha az a vád érne, épp most fedezem föl a spanyolviaszkot, de többnyire még akkor sem tudatosodik bennünk, hogy nem egészen a vakvéletlen műve mikor melyik könyvünkbe lapozunk bele, melyik folyóiratcikket olvassuk újra,⁸ hanyag gesztussal mit vetünk ki költözéskor a személtárába, s mit óvunk meg féltő szeretettel az enyésztől – egyáltalán: mikor mi jut eszünkbe, ha a belénk rögződött, szinte reflex-szerű mozdulat évente akár többször is megismétlődik. Legtöbbször ugyanis nem vagyunk tisztában azzal, hogy agyműködésünknek, észjárásunknak titkos rekeszei, rejtett rugói, rejtélyes mechanizmusai vannak, amelyeket nemhogy nem uralunk, de még működésük szabályait is éppen csak, hogy sejdítjük, nagyjában-egészében kívül esnek racionális kontrollunkon. S akkor mihez kezdünk a mélytudatunkban kora gyermekségünk óta elraktározott irtatlan ismeret- indulat- és érzelemhalmazzal, amelyről csupán vissza-visszatérő álmaink révén vannak, olykor, elenyésző „üzeneteink”?

Száz szónak is egy a vége: alig kapizsgálunk valamit az alkotáslélektannak nevezett komplex diszciplináról, leszámítva persze azt, hogy minden író-ember tapasztalatból tudja, igazán nem mindegy, milyen lelkiállapotban vesz tollat a kezébe, vagy ül le számítógépe billentyűzete elé. Magyarán minden írásmű megszövegezéséhez, legyen az pár lapos recenzió, avagy hatszáz oldalas nagymonográfia alkalom, hangulat, kedv, szorító körülmények (határidő), s leginkább *ihlet* kell.

Erről a régiek, a XVIII–XIX. századi nagy elődeink azt tartották: ideje vagyon az olvasásnak ... a gondolkodásnak ... s még inkább az írásnak...

A kedves Olvasó nyilván tudja már, hová szeretnék kilyukadni: Pelle János életében 2015 nyarán érkezett el a *pillanat*, amikor pilisi magányában, kellőképpen felkészülve a *befogadás* és a *megértés* aktusára, előkereste az általa megmentett kéziratot és megpróbálta megérteni, mi is akadt a kezébe a nyolc esztendővel korábbi könyvszortírozás alkalmával.

S itt következtek az egyre nagyobb meglepetések!

Például „véletlenül” ismerte annak a férfinak a nevét, aki a négy különböző szerző, más-más időpontban, de egymást követő kronologikus rendben megírt kéz-

iratait egybeszerkesztette s gondosan be is köttette: az 1872-ben Hesslein Izidorként anyakönyvezett Hollós Istvánét, aki a húszas évektől kezdve egészen az ötvenes/hatvanas évek fordulóján bekövetkezett haláláig komoly nevet szerzett magának a hazai pszichiátriában.

Pelle azt is kinyomozta, hogy a kéziratot Hollós 1957-ben köttette be, s mivel a Kádár-rendszer hajnala sem kedvezett az efféle „gyanús” szellemiségű irományoknak, kiadására nem is gondolhatott. Inkább elhelyezte egykori munkahelye, a Pszichiátrai Intézet könyvtárába(n).

A többi már gyerekjáték volt Pellének: komótosan végigolvasta a négy kéziratot, megállapította szerzőik „nacionáléját” (dr. Grünhut Adolf, 1826–1906; Tóvölgyi/Shaffner/ Titusz, 1938–1918; Chengery-Papp Elemér, 1869–1938; s végül, de nem utolsósorban: Török Sándor, 1904–1985.)

Hátra volt még egy nagy dilemma, milyen formában tegye közzé magát a „talált kincset”, mert azonnal nyilvánvalóvá vált számára, kortörténetileg rendkívül értékes dokumentum birtokába került, amelyet úgyszólván kötelessége publikálni.

Pellének két lehetősége volt: a) beleveti magát a rendkívül kiterjedt szakirodalomba, maga is szakképzett teozófussá képezi át magát és rengeteg lábjegyzettel ellátott tudományos kiadványt fabrikál nyersanyagából. Erre, évei szaporodván, nem volt ideje, s mint maga is megvallja, kedve se nagyon. Többe került volna a leves, mint a hús, az erőfeszítés egyszerűen nem érte volna meg a fáradságot.

Szerzőnk tehát gondolt egy nagyot: vállalva, hogy mint legtöbb nemzedéktársa, csupán kirándul az okkult tudományokba, tehát lényegében maga is *laikus*, szabályos *beavatási* dokumentumregényt tett le az asztalra, a nagyérdemű publikum előtt őszintén feltárva miként birkózott meg, távolról sem a teljesség igényével a hol sok szálon összefüggő, hol egymással késhegyig menő eltökéltséggel vitázó irányzatok és apologeták szövevényével, miként igazodott el több-kevesebb egzaktsággal a négyszerzős opusban.

Vagyis csupán a legszükségesebb kommentárokra hivatkozva, gyakorlatilag az egész anyagot közzé tette, csupán az olvasót túlságosan megterhelő pszichiátriai esettanulmányokat és terjengős spiritiszta szeánsz-leírásokat mellőzte. Hagyta, hogy „dokumentumregénye” önmagáért álljon jól, nyersségében tükrözze vissza egy letűnt világ – a XIX.–XX. századi európai és magyar történelem, s különösen a közembert leginkább foglalkoztató „mindennapi élet” egy-egy elfeledett részletét: közönséges bűntények, kettős öngyilkossági kísérletek spiritiszta háttérrel, a médiumokkal kapcsolatos agyafűrt manipulációk szabatos leírása váltakozik korabeli nagy port felvert tragikus történetekkel, mint például Obrenovics Sándor szerb király és szépséges felesége, DragaMasin 1903-as borzalmas legyilkolásának naturalisztikus részletekig elmenő megjelenítése, vagy az 1910 húsvét vasárnapjánbe következett, több mint háromszáz ifjú életet követelő ökorítóit tűzvész Szatmár megyében, amelyről épp Kandó Ilona nagyanyámtól hallottam először kisfiú-koromban. Nem hiányoznak Matuska Szilveszter 1931. szeptember 12-éről 13-ára virradóra Biatorbágyon elkövetett 22 halálos áldozattal járó borzalmas dinamitosvasúti merényletének körülmé-

nyeit s annak szociál-pszichikai hátterét megvilágító betétek sem. Megint csak a „véletlen” játéka (?), hogy az 1934 novemberében a Pestvidéki Törvényszék által rendezett Matuska-per még 1932-ben kinevezett bírása, „törvényszéki tanácselnök” minőségében egy brassói születésű hajdani temesvári ügyvéd, dr. Márton Albert⁹ volt, aki saját nagydoktori disszertációm egyik fő témája, a „Temesvári leventeper”¹⁰ harmincnégy résztvevőjének Nosek (Temesváry) Broniszlávmellett másik felnőtt kulcsfigurája, akiről az újabb kutatói szerencse esetleg még azt is kiderítheti egy szép napon, hogy valójában ő volt az egész Délvidékre kiterjedő földalatti ellenállási mozgalom valódi vezére...

Mert Pelle új könyvéből persze a nagy sorsfordulók: Trianon, a proletárdiktatúra,¹¹ a Horthy-rendszer berendezkedése, a vészorszak és holokauszt sem hiányoznak!

Csak találmra: a négyszerzős kézirat egyik társ-íróját, s annak a „turáni átok”-ról szóló hagymázos eszmefuttatását idézve megtudhatjuk, hogy úgymond – „»Rokon turáni testvérnepeink legtöbje velünk érez, tudja, hangoztatja és tetteikkel bizonyítja hozzánk tartozását. Nincs okunk a csüggedésre, bármily kemény csapásokkal sújt is a sors. Jelen helyzetünk csak múló jelenség, rövid néhány perc a nemzetek és az emberiség életében«. Trianon nyomtalanul elmúlik, futó közbjáték lesz, semmi több. Az ellenállhatatlan Fotan ráveszi majd a cseheket, a románokat és a szerbeket, hogy adják vissza ősi területeinket.”¹²

És így tovább...

A recenziens, s valószínűleg a szerző számára is a legkidolgozottabbak, és érzelmi-
leg a legmegkapóbbak az utolsó, a gépiratban fennmaradt rész szerzője Török Sándor (1904–1985) feljegyzései voltak. Török, ugyanis mozgalmas élete során a vészorszakban egy ideig¹³ a keresztény hitre tért zsidó-magyarok (magyar zsidók) képviselője volt a magyar hatóságok által kinevezett Zsidó Tanácsban az 1944-ben alakult Keresztény Zsidók Ideiglenes Intéző Bizottságának alelnöke minőségében. Spiritiszta kapcsolatait is felhasználva Apor Gizella, a Vöröskereszt főápolónője közbenjárására sikerült eljutnia özvegy Horthy Istvánné, Edelsheim Gyulai Ilona bárónőhöz, aki férje 1942 augusztusában bekövetkezett tragikus halála miatt különösen fogékonyá vált az okkultista jelenségek iránt. Egy a képzelet határát súroló valóban regényes epizód – a Horthy István repülőgépeinek lezuhanásáért valószínűleg felelőssé tehető német szerelő időközben Török birtokába került fényképe segítségével – Töröknek lehetősége nyílt az özvegy bizalmába férköznie és rávennie, hogy adja át a kormányzóknak az ún. *Auschwitz-jegyzőkönyv* egy példányát...

Rövidre zárva: ez volt Pelle dokumentumregénye szerint a mindent elharatózó epizód, amelynek hatására Horthy leállította a deportálást és legalább a budapesti zsidóság tekintélyes részét (köztük a szerző szüleit is) megmentette a biztos haláltól.

Nem folytatjuk, ám reméljük, hogy ezzel a rövid ismertetéssel felhívjuk a figyelmet Pelle János érdekes és hiánypótló kötetére, amely, Trianon után közel száz esztendővel a magamfajta laikusok *biztos iránytűje* lehet a rejtett lelki jelenségek s azok okait firtató minden bizonnyal újrakezdődő alaposabb kutatása terén.

JEGYZETEK

- 1 Pelle János: *Lelkek iránytűje. Dokumentumregény a szellemek világáról*. Minerva Kiadó, Budapest, 2018, 156 old. (A továbbiakban: Pelle)
- 2 Pelle 116.
- 3 Inkább: „szocialista típusember” (copyright: Csizmadia Miklós, 1971/1972 körül az Eöt-vös Collegiumban.)
- 4 Kandó Ilona (Szinyérváralja, 1896–Kaplony, 1967)
- 5 Született Ludán (1931-től Erdész) Mária (Szob, 1925–Vác, 2011)
- 6 [...] „a spiritizmushoz [...] ugyanúgy a teozófia is egymással szembenálló ágakra bomlott, az egyiket árjazófiának, a másikat pedig antropozófiának nevezik [...] Az árjazófia a felsőbb rendű árják teozófiája, akik az isteni bölcsesség révén önmagukat akarják világlomra juttatni.” (Pelle, 73.)
- 7 Született Helena Hahn, 1831–1891
- 8 E sorok írójával 2016 januárjában még az a szinte hihetetlen eset is megtörtént, hogy amikor egy rövidzárlatot orvosolandó felmászott a történelmi „műhelye” folyóirat-állománya fölött elhelyezett villanyórához, hogy visszanyomja a készülék klappantyúját s eközben a legfelsőbb polcról levett egy 1946-ban kiadott, mindössze pár számot megért, vastag porréteggel fedett román „Levéltári Értesítőt”, az elsárgult lapokon egy olyan közleményt talált egy elfeledett moldvai román történésztől, amelynek adatai épp hiányoztak soros munkája egyik életrajzi betétjéből. (Vö. Borsi-Kálmán Béla: *Elvetélt bizánci reneszánszból Nagy-Románia. Egy állameszme etnogenézise*. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2018, 192. (a 486. számú jegyzetben.)
- 9 Életéről lásd *A Magyar Társadalom Lexikonja*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1931, A Magyar Társadalom Lexikonja Kiadóvállalat kiadása, 370. Vö. *A Magyar Legújabb Kor Lexikonja*. (A Magyar Feltámadás Könyve). Szerkesztette Kerkápoly M. Emil. Budapest, 1930, A Magyar Legújabb Kor Lexikona kiadása, 835–836.
- 10 Vö. , *Öt nemzedék, és ami előtte következik ... A temesvári Levente-pőr ...1919–1920*. Budapest, 2006, Noran Kiadó Kft, 540 p.; *Ifj. Niamessny Mihály és a temesvári Leventepőr (1919–1920)*. Budapest, 2010, Helikon Kiadó, 483 p. (A csengerújfalusi O’sváth és vele rokon családok története, dokumentumai, és írásai)
- 11 „prolidiki” (Pelle 66.)
- 12 Pelle 74–75.
- 13 Török Sándor a háború utolsó hónapjait Nagy Emilék kissvábhegyi házában többedmagával rejtőzködve vészelte át, amit részletesen leírt *Egy kis kertem szerettem volna* c. emlékirataiban és a *Titokzatos utazások* című regényében örökített meg az utókor számára Utóbb, 1945-től 1948-ig a Magyar Rádió *Ünnepi levelek* c. sorozatát szerkesztette, mely a világ vezető tudósait, művészeit szólaltatta meg. 1951-től a Tankönyvkiadó szerkesztője, 1955 és 1966 között a *Család és Iskola* c. lap felelős, majd főszerkesztője volt.